

Pumprová, Anna

Volumen secretorum Aulae regiae a související cisterciácké sbírky zázraků

Graeco-Latina Brunensia. 2012, vol. 17, iss. 2, pp. [181]-204

ISSN 1803-7402 (print); ISSN 2336-4424 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126028>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANNA PUMPROVÁ
(MASARYKOVA UNIVERZITA)

VOLUMEN SECRETORUM AULAE REGIAE A SOUVISEJÍCÍ CISTERCIÁCKÉ SBÍRKY ZÁZRAKŮ*

The Volumen secretorum Aulae regiae and Related Cistercian Collections of Miracles

The article deals with the existence of the unpreserved work Liber secretorum Aulae regiae, the authorship of which is sometimes ascribed to Peter of Zittau, abbot of the monastery in Zbraslav (Aula regia). The author of this article summarizes the existing, partially opposing views of this issue. On the basis of new findings, resulting from research of primary sources, she comes to the conclusion that there existed a work (or at least some records) on miracles in Zbraslav, titled the Volumen secretorum Aulae regiae in the sources, written in the same monastery; its author, however, is unknown. In close relation to the question of the Volumen secretorum, the article presents two contemporaneous collections of miracles: the Libellus secretorum Aulae regiae by Peter of Zittau, which is part of the Chronica Aulae regiae as the 18th chapter of its second book, and the Descriptio miraculorum by John of Loket, abbot of the monastery in Waldsassen.

Keywords: Cistercian collections of miracles, 14th-century Latin literature in Bohemia, Peter of Zittau, John of Loket (Johann von Elbogen), Volumen secretorum Aulae regiae; cloister Aula regia; cloister Waldsassen; Chronica Aulae regiae.

Mezi literárními výtvoři zbraslavského opata Petra Žitavského (1316–1339) bývá někdy uváděn spis s názvem *Liber secretorum Aulae regiae* (*Kniha zbraslavských tajemství*). Třebaže uvedené dílo zatím nebylo ztožněno s některou konkrétní dochovanou písemnou památkou, byly o jeho existenci a charakteru novodobým bádáním vysloveny různé, ba zčásti protichůdné hypotézy. Základem těchto tvrzení se staly interpretace textu 18. kapitoly druhé knihy Zbraslavské kroniky (*De quibusdam miraculis*

* Tento příspěvek vznikl v rámci projektu GAČR *Zbraslavská kronika: kritická komentovaná edice* (projekt číslo P405/10/0425).

Aule regie), která pojednává o zázracích příhodivších se ve zbraslavském klášteře. Vzhledem k tomu, že o druhé knize historiografického díla Petra Žitavského vyšla díky studiu jejího autografu, intenzivně se rozvíjejícímu v posledních dvou desetiletích, najevo nová závažná zjištění,¹ je úkolem následujícího příspěvku prověřit dosavadní závěry vyslovené ohledně *Liber secretorum* a poukázat na další, dosud nepřiliš zohledňované skutečnosti, které s problematikou dnes neznámého spisu souvisejí, zejména na zájem domácích cisterciáků o mirakula, dosvědčený též jinými soudobými literárními výtvy.

Text druhé knihy Zbraslavské kroniky se do povědomí širších intelektuálních kruhů dostal poprvé na počátku 17. století díky edici Marquarda Frehera *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes* (1602).² Vyprávění 18. kapitoly o podivuhodných událostech na Zbraslavi zjevně přitahovalo pozornost tehdejších čtenářů, neboť bylo zařazeno mezi úryvky, jež byly z kroniky citovány v pracích o cisterciáckých opatstvích v Čechách: nejprve v Jongelinově *Notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis per universum orbem* (1640) a zřejmě odtud byly příslušné pasáže záhy poté převzaty do Cosmeroviova pojednání *Phoenix incineratus* (1647).³ Cosmerovius 18. kapitolu charakterizoval jako „fragments některých zbraslavských zázraků“.⁴ O dva roky později (1649) vyšel tiskem poprvé katalog cisterciáckých autorů Karla de Vische, který obsahuje patrně nejstarší zmínku o samostatném spisu Petra Žitavského, věnovaném zbraslavským zázrakům. Jako díla třetího zbraslavského opata zde figurují *Chronica Aulae regiae*, která „prý byla nedávno vydána tiskem roku 1618“, a *Liber miraculorum B. Virginis Aulae regiae, aliorumque s. monachorum et conversorum (Volumen secretorum Aulae regiae)*; rukopisy obou měly být podle katalogu uchovávány ve zbraslavském klášteře.⁵ Není známo, odkud de Visch uve-

¹ Srov. příspěvky BLÁHOVÁ (2006), BLÁHOVÁ (v tisku), HLEDÍKOVÁ (v tisku), PUMPROVÁ (2012).

² FREHER (1602). Vydání vycházelo z jediného tehdy známého rukopisu *Chronica Aulae regiae*, moderním bádáním potvrzeného autografu Petra Žitavského, srov. práce M. Bláhové a Z. Hledíkové citované v pozn. č. 1.

³ Srov. IONGELINUS (1640: 29–31); COSMEROUUS (1647: Ccii–Ddii).

⁴ Srov. COSMEROUUS (1647: Ccii): *Ita finit chronicam Aulae regiae Petrus abbas, cujus prima pars ex toto desideratur, in qua plurima notatu dignissima fuisse, ipse Petrus attestatur: Nullum dubium est, opus hoc, dum monasterium ab hussitis excinderetur, simul periisse. Restant fragmenta quorundam miraculorum Aulae regiae, quae hic adnectere visum fuit.*

⁵ DE VISCH (1656²: 276B): *Petrus de Sittauia, 3. abbas Aulae Regiae iuxta Pragam, vir sanctitate et doctrina celeberrimus, dignusque qui posteritati commendetur. Scripsit*

dené informace čerpal, jeho zdroj se však jeví jako dosti pochybný, neboť heslo obsahuje zásadní nepřesnosti: z doslechu citovaná Freherova edice Zbraslavské kroniky vyšla mnohem dříve, než katalog uvádí, rukopis, z něhož vycházela, byl od roku 1623 uložen ve Vatikánské knihovně v Římě,⁶ a těžko jej tedy někdo ze současníků mohl spatřit ve zbraslavském klášteře, v důsledku čehož se i informace o uchování rukopisu díla o zázracích stává nedůvěryhodnou.⁷ Přesto byly údaje o *Liber miraculorum* z katalogu cisterciáckých autorů přejímány do dalších publikací.⁸

Podrobněji a se snahou podepřít své závěry konkrétními argumenty pojednal o spisu Petra Žitavského o zázracích až původce první kritické edice Zbraslavské kroniky Johann Loserth.⁹ Svůj zájem neomezoval pouze na vydávané dílo, snažil se postihnout literární činnost Petra Žitavského jako celek. Kromě historiografického pojednání opatovi připisoval ještě sbírku kázání *Sermones de principalibus festis*, vzdělavatelnou báseň *Formula in aedificationem fratris et monachi devoti*, ztracený spis *Liber secretorum Aulae regiae* a také zásluhu na založení tzv. zbraslavského diplomatáře.¹⁰ Zatímco v případě kazatelské sbírky bylo možno autorství Petra Žitavského jednoznačně potvrdit,¹¹ *Formula* i diplomatář byly opatovi podle novějšího bádání přičítány neprávem.¹² Pokud jde o *Liber secretorum Aulae regiae*, založil J. Loserth své přesvědčení o autorství Petra Žitavského především

(titulo chronici Aulae regiae) historiam regni Bohemiae usque ad sua tempora, quae manuscripta asseruatur in dicto monasterio diciturque nuper impressa anno 1618 tomo I scriptorum Bohemorum. Scripsit et Librum miraculorum B. Virginis Aulae regiae, aliorumque S. monachorum et conversorum, quem librum inscripsit Volumen secretorum Aulae Regiae: M. S. ibidem. Floruit anno 1330 et postea. Huic abbati dedicavit Guilielmus Baldenselius librum suum inscriptum Hodaeporicon ad terram sanctam, quem nuper vulgavit Canisius tomo 5 antiq. lect. vide Miraeum in Auctario, de scriptoribus ecclesiasticis, cap. 424.

⁶ Srov. BLÁHOVÁ (2006: 12).

⁷ Pochybnosti o de Vischových informacích vyslovil již první životopisec Petra Žitavského M. Chr. Peschek, který na jeho záznam upozornil, srov. PESCHECK (1823: 134), s odstupem uveřejnil ještě dodatky ke své práci PESCHECK (1834: 521–537).

⁸ Srov. např. PEZ (1725: praefatio, b 5); FABRICIUS (1754: 195B–196A).

⁹ Zbraslavskou kroniku vydal spolu s Kronikou Františka Pražského, srov. LOSERTH (1875), dílo podrobně rozebral o dva roky dříve v obsáhlé studii LOSERTH (1873).

¹⁰ K tomu srov. studie LOSERTH (1876), (1877), (1881).

¹¹ K tomu srov. PUMPROVÁ (2006), (2006a), (2006b).

¹² Jana Nechutová poukázala na to, že skutečným původcem vzdělavatelné básně byl s největší pravděpodobností Jindřich z Langensteinu, srov. NECHUTOVÁ (1999: 177), český překlad básně viz NECHUTOVÁ (2000). Dnes již ztracený zlomek tzv. zbraslavského diplomatáře podrobil rozboru F. Tadra a zjistil, že je psán dvěma rukama druhé poloviny 14. století, srov. TADRA (1904: VII).

na třech výrocích obsažených v 18. kapitole druhé knihy.¹³ Dva z nich se nacházejí za vlastním textem kapitoly a obsahují výzvu ke čtenáři, který by si o této látce (tj. o zázracích) chtěl přečíst více, aby hledal *in Volumine secretorum Aulae regiae*, neboť zde se píše pouze o tom, co veřejně konají lidé: *Si plura de ista materia volueris legere, require in Volumine secretorum Aule regie. Hic enim solum illa scribimus, que publice ab hominibus fieri nos videmus.*¹⁴ Za třetí důležité sdělení J. Loserth považoval opatovo vyjádření z úvodní části 18. kapitoly, že nejprve začal do kroniky zaznamenávat některé zázraky, ale že je podle jeho názoru lepší, aby měly *speciale volumen*, neboť čtenáře více vzdělávají a rozněčují: *Inceperam primitus in cronica quedam conscribere miracula, sed iudico esse melius, ut speciale volumen habeant, que legentes plus edificant et inflammant.*¹⁵ Podle J. Losertha Petr Žitavský užíval slovo *volumen* ve významu „svazek“ (*Band*),¹⁶ a uvedená místa tak lze interpretovat jako autorovo výslovné sdělení, že napsal samostatné dílo o zázracích, které se udály ve zbraslavském klášteře od jeho založení, a že část z něj zařadil do kroniky jako 18. kapitolu její druhé knihy.¹⁷ K tomuto literárnímu počínu měl být Petr Žitavský inspirován opatem valdsaského kláštera Janem III. (Janem z Lokte), jenž literárně zpracoval zázraky přihodivši se v jím spravovaném řádovém domu.¹⁸

¹³ Srov. LOSERTH (1881: 381–382).

¹⁴ Text druhé knihy Zbraslavské kroniky cituji podle autografu uloženého ve Vatikánské knihovně v Římě pod signaturou Pal. Lat. 950 (zde fol. 43v), který je základem připravované nové edice díla. Pro lepší orientaci čtenářů neznalých tohoto rukopisu současně uvádím odkazy na zatím poslední edici díla EMLER (1884: 284, pozn. q), v níž ovšem řada paleografických detailů autorského zápisu není zohledněna, srov. PUMPROVÁ (2012).

¹⁵ Pal. Lat. 950, fol. 41r; srov. EMLER (1884: 282A).

¹⁶ K tomu srov. LOSERTH (1873: 458): *Dass Peter übrigens das Wort volumen oder pars in der Bedeutung Band setzt, ersieht man aus dem Prolog zum liber secretorum: Inceperam primitus in cronica quaedam conscribere miracula, sed iudico esse melius, ut speciale volumen habeant...* (Proložení znaků pochází od autora.)

¹⁷ Srov. LOSERTH (1881: 382): *...schrieb Peter den liber secretorum Aulae regiae, der von den Wundern handelt, die seit der Gründung von Königsaal sich in diesem Kloster zugetragen haben und von denen er einen kleinen Theil unter dem Titel De quibusdam miraculis Aulae regiae als 18. Capitel in das zweite Buch seiner Chronik aufgenommen hat. Dass er selbst Verfasser des liber secretorum gewesen, sagt er an einer Stelle ausdrücklich* – následuje odkaz na větu citovanou v předchozí poznámce.

¹⁸ Srov. LOSERTH (1881: 381). Jádrem své hypotézy mohl J. Loserth převzít od Ottokara Lorenze: v jeho práci o středověkých pramenech k německým dějinám byla 18. kapitola druhé knihy Zbraslavské kroniky označena za dílo samostatného charakteru, které zaznamenává všechny zázračné události přihodivši se na Zbraslavi od založení kláštera a které se stalo součástí kroniky při její poslední redakci; nachází se zde

Loserthovy vývody, dávaje najevo opatrný odstup, převzal Václav Novotný a pokusil se časově vymezit, kdy Petr Žitavský *Liber secretorum* i 18. kapitolu sepsal. Vznik samostatného spisu o zázracích položil na základě Petrových zmínek o jednotlivých mniších mezi roky 1316–1319, třebaže si zároveň povšiml, že v osmé kapitole druhé knihy kroniky, jež nemohla vzniknout před rokem 1319, je ještě zpracována látka pro takové dílo docela vhodná – příběh, jak byla jedna žena na Zbraslavi osvobozena od posedlosti démony.¹⁹ Sepsání 18. kapitoly pak přesvědčivě datoval k roku 1327, kdy se zbraslavský opat více zdržoval ve svém klášteře a mohl se intenzivněji věnovat literární činnosti; celý rozbor problematiky kolem *Liber secretorum* však V. Novotný ukončil výhradou, že „bezpečného arci nelze tu nic tvrditi“.²⁰

Následně byla hypotéza o Petrově autorství *Liber secretorum Aulae regiae* vesměs bez dalších argumentů přejímána pozdějšími pracemi.²¹ Teprve v poslední době s její kritikou vystoupila Jana Nechutová (*Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*). Poukázala na to, že jeden z výroků Petra Žitavského, o něž se J. Loserth opíral, totiž že se opat rozhodl zázrakům věnovat *speciale volumen*, lze přirozeně vztáhnout právě na 18. kapitolu druhé knihy kroniky, která o zázracích systematicky vypráví a je budována jako samostatný celek s typickou prologickou rétorikou, a že tedy není nutné za opatovými slovy hledat nějaký text existující mimo kroniku. Jak v takovém případě rozumět sdělení připsu nacházejících se za 18. kapitolou, ovšem autorka neuvedla, resp. se o nich vůbec nezmínila.²²

Konfrontujme nyní nastíněné hypotézy se skutečnostmi, které vyplývají z novodobého studia pramenů. Protože klíčovou úlohu v argumentaci o (ne)existenci *Liber secretorum* sehrává text 18. kapitoly Zbraslavské kroniky, je zapotřebí na prvním místě věnovat pozornost právě jemu a využít v této souvislosti dosud opomíjené možnosti zkoumat jeho podobu v autorském zápisu kodexu Pal. Lat. 950. Uvedenou část Zbraslavské kroniky lze z obsahového hlediska rozdělit na dva úseky: na obecný úvod k vyprávění o zbraslavských zázracích a na líčení jednotlivých podivuhodných událostí. Autograf zachycuje, že v prvním z těchto úseků autor provedl velké množ-

rovněž zmínka o tom, že příslušná část kroniky obsahuje odkaz na rozsáhlejší spis stejného jména, srov. LORENZ (1870: 214).

¹⁹ Srov. NOVOTNÝ (1905: LXII–LXIII). Vysvětlení tohoto rozporu podle V. Novotného spočívá v tom, že Petr Žitavský uvedenou událost za zázračnou nepokládal.

²⁰ Srov. NOVOTNÝ (1905: LXIII).

²¹ Srov. např. FIALA (1976: 14); HECK (1968: 135); HONEMANN (2004: 145–146, 148).

²² Srov. NECHUTOVÁ (2007: 159).

ství zásahů a oprav, které měly za cíl původně zaznamenanou verzi textu různými způsoby vylepšit, a sice především rozvinout, uhladit a zpřesnit užité formulace. Vůbec nejvýraznější změny jsou patrné na samém počátku 18. kapitoly (na foliích 40v–41r), v pasáži, již J. Nechutová²³ na základě přítomnosti topiky obvyklé v rámcových částech děl označila za prolog k následujícímu vyprávění. Správnost jejího postřehu dosvědčují připsaný incipit a explicit prologu, obsahující název předmluvou uvozeného literárního celku – *Libellus secretorum Aulae regiae* (*Knížka zbraslavských tajemství*).²⁴ Obě formule jsou zachyceny na spodním okraji stránek a byly dopsány až po zásazích do předchozího textu, Petr Žitavský tedy zřejmě nejprve načrtnul obecný úvod ke kapitole a teprve poté se rozhodl vtisknout mu podobu prologu.²⁵ V rámci úprav 18. kapitoly autor také dopsal na spodní okraj folia 43v již zmíněné odkazy na *Volumen secretorum Aulae regiae*: první z vět byla napsána červeně úhlednou gotickou minuskulou, druhá pak připsána zběžně černým inkoustem. Ze studia autografu tak ve vztahu ke zde sledované problematice vyplývají následující zjištění: Petr Žitavský text 18. kapitoly po zaznamenání do kodexu teprve dováděl do konečné podoby, což závažným způsobem vypovídá proti Loserthově domněnce, že 18. kapitola Zbraslavské kroniky byla výtahem z opatova jiného hotového spisu (nelze však vyloučit, že opat při prvotním písemném zpracování podivuhodných událostí vycházel z nějakých přípravných materiálů, jak si běžně počínal v jiných částech druhé knihy kroniky²⁶). Odkazy na *Volumen secretorum Aulae regiae* mají charakter autorských poznámek, a proto je při hledání odpovědi na otázku ohledně (ne)existence tohoto díla nejenže nelze opomíjet, nýbrž je nutno jejich sdělení přikládat odpovídající vážnost. Autorský záznam potvrzuje, že Petr Žitavský pojal zpracování 18. kapitoly druhé knihy Zbraslavské kroniky jako samostatné dílo o zázracích na Zbraslavi (*Libellus secretorum Aulae regiae*), uvozené předmluvou.

Nyní se zaměříme na obsahovou stránku 18. kapitoly druhé knihy Zbraslavské kroniky a podrobme rozboru výroky Petra Žitavského týkající se

²³ Viz výše pozn. č. 22.

²⁴ Pal. Lat. 950, fol. 40v: *Incipit prologus in Libellum secretorum Aule regie*. Fol. 41r: *Explicit prologus*. Srov. EMLER (1884: 281, pozn. n; 282, pozn. u).

²⁵ Blíže k opravám a autorským zásahům (nejen) v této části autografu druhé knihy Zbraslavské kroniky srov. PUMPROVÁ (2012: 250–253). Na neobvyklé množství oprav v této části autografu upozornila poprvé BLÁHOVÁ (2006: 29, 22).

²⁶ K práci Petra Žitavského s přípravnými materiály obecně srov. BLÁHOVÁ (2006: 29). Podle M. Bláhové ovšem velké množství oprav v autografu svědčí o tom, že v 18. kapitole zbraslavský opat text nejspíše formuloval přímo; jiné zdůvodnění zásahů v první části 18. kapitoly, totiž autorovu snahu přepracovat ji do podoby prologu, nabídla PUMPROVÁ (2012: 252–253).

zaznamenání zbraslavských zázraků, z nichž některé na podporu svých tezí citovalo předchozí bádání. Důležitá úloha v této souvislosti připadá prologu díla, jehož prostřednictvím autor navazoval kontakt se čtenářem a pokoušel se v něm vzbudit zájem o svůj literární výtvar.²⁷ Obvyklou součástí takového postupu bylo objasňování důvodů, které tvůrce vedly k sepsání díla.²⁸ Zbraslavský opat svou motivaci zdůvodňuje poukazem na význam Božích skutků ve srovnání s činy lidí: koho těší psát nebo číst o králích a královstvích, ten by měl nacházet o to větší zalíbení ve skutecích Božích, neboť pouze ony jsou velmi dobré a dokonalé. Protože jsou navíc mnohem užitečnější než záznamy o bojích pozemských knížat, neodvažuje se autor Boží skutky, které zažil ve svém svatém řádu, pominout mlčením.²⁹ Následuje *captatio benevolentiae*, v jejímž rámci Petr Žitavský přiznává nedostatečné schopnosti k naplnění vytčeného úkolu, překonává je však odvoláním se na Boží milost, na zbožný úmysl a předsevzetí dobré vůle: tím je, aby všichni lidé byli spaseni, milovali Boha, pohrdali světem a prospívali ve ctnostech.³⁰ Prolog uzavírá zmínka o *speciale volumen*, již J. Loserth považoval za odkaz na „zvláštní svazek“ o zázracích existující mimo kroniku. Proti jeho tvrzení svědčí jednak kontext, v němž se výrok nachází, totiž že je přímou součástí předmluvy vztahující se k následujícímu vyprávění, jednak užití slova *volumen* ve Zbraslavské kronice, jež se rozhodně neomezuje pouze na význam „svazek“, ale značí zde stejně často rovněž „literární dílo“, „knihu“, popřípadě „část“.³¹ S přihlédnutím k tomu lze zmíněný

27 K funkci, formě a obsahu prozaických prologů v antické literatuře do r. 500 srov. JANSON (1964); k prologům středověkých děl srov. HAMESSE (2000); SIMON (1958), (1959–1960); k prologům v české středověké literatuře srov. ŠVÁB (1966).

28 Srov. ŠVÁB (1966: 61); SIMON (1958: 55–83), (1959–1960: 94–111).

29 Srov. Pal. Lat. 950, fol. 40v–41r; srov. EMLER (1884: 281B).

30 Srov. tamtéž.

31 Ve významu „svazek“ je *volumen* užito v I, 44, srov. EMLER (1884: 55B): *Peracto generali capitulo predicti abbates Parisius venientes pro pecunia, quam rex eisdem dederat, multa librorum volumina emerunt...*; II, prolog, srov. EMLER (1884: 240A): *Putabam, quod in uno modico volumine chronographiam possem constringere, quam promisi*. „Dílo“ značí v I, 126, srov. EMLER (1884: 229A): *...ecce quidam regni magnates, quorum nomina, quia nota sunt, supersedi scribere in hoc volumine...*; II, 1 (Pal. Lat. 950, fol. 3r): *Eodem anno dominus Egidius nacione Romanus ... post hec per papam Bonifacium Bituricensis archiepiscopus et primas factus, qui tam in sacra theologia, quam in philosophia plurima conscripsit famosa volumina, moriens transiit ex hac vita*, srov. EMLER (1884: 244A). Ve významu „kniha“ vystupuje v I, 32, srov. EMLER (1884: 40A): *Ex hac igitur crebra audicione sacrorum voluminum ad tam claram tocius sacre scripture devenit noticiam, quod non solum quarumlibet historiarum seriem veteris aut novi testamenti intelligeret...*; III, 10, srov. EMLER (1884: 330A): *De isto duce in primo volumine plurima sunt conscripta* (jako paralelu

výrok Petra Žitavského vyložit či přeložit následovně: „Nejprve jsem začal do kroniky zaznamenávat některé zázraky, soudím však, že je lepší, aby byly soustředěny ve zvláštním díle, neboť čtenáře více vzdělávají a rozněcují,“ a vztáhnout jej, jak doporučila J. Nechutová, přímo na 18. kapitolu, o jejímž samostatném charakteru již byla řeč.

O literárním ztvárnění zbraslavských zázraků se kronikář nicméně zmiňuje ještě na dvou místech vyprávění, které následuje za prologem, a sice v jeho první, obecnější polovině, předcházející líčení konkrétních událostí. Hned v jejím úvodu praví: „Od okamžiku, kdy byl založen klášter svaté Panny na Zbraslavi, ráčil Bůh na tom místě ukázat mnohé zázraky, z nichž některé jsem zaznamenal výše v první části kroniky. Přesto bylo za naší přítomnosti vykonáno více zázraků, které zbožnost mnichů zamlčuje a zatajuje, protože přechází ve skrýších pokory.“³² Vyznívá-li citovaný úsek jako částečné opakování závěrečných slov prologu, je třeba připomenout, že vznikl dříve, neboť konec předmluvy byl napsán v rámci přepracování úvodního textu 18. kapitoly. O kus dále čteme: „Bylo by zdlouhavé vyprávět o jednotlivých zázracích a milostivých skutcích, které Bůh ve zbraslavském klášteře od okamžiku jeho založení na tom místě vykonal: mnohé byly zapsány, ještě více jich bylo zapomenuto a vyprchalo z paměti lidí. Přesto některé zázraky, jež jsem sám viděl a jež jiní hodnověrně potvrdili, zde zaznamenám, takové se neodvažuji s čistým svědomím opomenout.“³³ Třebaže se v těchto pasážích setkáváme s častým prvkem předmluv hagiografických textů, topem *pauca de plurimis*, zdůrazňujícím význam podávané látky odkazem na skutečnost, že se předmětem líčení stávají pouze vybrané události,³⁴ není důvod jim zcela upírat vypovídací hodnotu. Pozornost vzbuzují číselné pojmy, které Petr Žitavský o souboru zbraslavských zázraků užívá a které, byť jsou neurčitého rázu, dovolují alespoň relativní

srov. např. II, 9 [Pal. Lat. 950, fol. 3r]: *quia de ipso scripta sunt plurima in hoc libro*, srov. EMLER [1884: 255B]).

³² Pal. Lat. 950, fol. 41v: *A principio fundacionis monasterii beate Virginis in Aula regia Deus ibidem multa ostendere dignatus est miracula, quorum quedam in prima parte cronice per me superius sunt signata. Plura tamen sunt nobiscum miracula perpetrata, que devocio monachorum obticet et supprimit, eo quod in humilitatis latibulis gradum figit*. Srov. EMLER (1884: 282A).

³³ Pal. Lat. 950, fol. 42r: *Prolixum esset narrare singula, que ab inicio fundacionis monasterii in Aula regia Deus ibidem fecerit miracula et opera graciosas: plura sunt scripta, plurima sunt obmissa et a memoria hominum sunt elapsa. Quedam tamen per me visa et efficaciter per alios approbata, que premittere salva consciencia non audeo, hic notabo*. Srov. EMLER (1884: 282B).

³⁴ K charakteru a užití topu srov. SIMON (1959–1960: 85); k užití topu *pauca de plurimis* v rané středověké hagiografii srov. též GOETZ (2002: 199).

kvantitativní vyhodnocení: Množství podivuhodných událostí příhodivších se od založení kláštera na Zbraslavi autor klasifikuje slovem *multa*, více zázraků (*plura*) se mělo udát za jeho přítomnosti. O jejich literárním ztvárnění je nejprve řečeno, že některé příhody (*quedam*) byly zaznamenány v první části kroniky – stalo se tak v kapitole I/83, kde je líčen zázrak na hrobě krále Václava, dále v kapitole I/107, která pojednává o nenadálé záchraně Zbraslavi před mstou Jindřicha z Aufensteinu, připisované rovněž Václavovi, a pak také v osmé kapitole druhé knihy, obsahující záznam o osvobození jedné ženy od posedlosti zlými duchy.³⁵ Vedle toho ovšem opat uvádí, že větší množství (*plura*) podivuhodných událostí bylo zapsáno, přemnoho (*plurima*) jich bylo zapomenuto a že některé (*quedam*) ověřené, jichž byl svědkem, zaznamená zde – jedná se o osm více či méně volně propojených událostí v kapitole 18. V citovaných pasážích kroniky se tak Petr Žitavský otevřeně přihlásil k literární fixaci pouhé části zbraslavských zázraků, a to na místech jasně vymezených, tedy v předchozí části svého historiografického díla a v oddílu po těchto výročí následujícím. Jinými slovy se nezdá možné žádný z uvedených citátů interpretovat jako věrohodný odkaz na opatův jiný spis o stejném tématu, odlišný od 18. kapitoly druhé knihy Zbraslavské kroniky.

Na straně jedné tedy máme k dispozici jednoznačné svědectví o existenci nějakého písemného zpracování podivuhodných událostí na Zbraslavi mimo klášterní kroniku, zaznamenané vlastní rukou Petra Žitavského na spodním okraji folia 43v kodexu Pal. Lat. 950: „Chceš-li se o této látce“, tedy o zázracích, o nichž zpravuje předcházející 18. kapitola, „dozvědět více, hledej v *Knize zbraslavských tajemství*. Zde totiž píšeme pouze o tom, co veřejně konají lidé.“ Na straně druhé v pramenech chybí jakýkoliv jasný náznak skutečnosti, že by autorem takového díla byl sám třetí zbraslavský opat. Možné vysvětlení tohoto stavu vidím dvojí: Buď se Petr Žitavský rozhodl takové dílo sepsat až po dokončení 18. kapitoly druhé knihy kroniky a spokojil se s tím, že na ně posléze skromně upozornil jen zmíněnými poznámkami – proti tomu však mj. mluví zjištění, že opravy a zásahy do autografu byly prováděny zpravidla průběžně, s kratším odstupem od prvotního zaznamenání textu do kodexu³⁶ – nebo, a tuto možnost pokládám za prav-

35 Srov. EMLER (1884: 254B–255A). Vysvětlení V. Novotného (viz pozn. č. 19), že sám kronikář událost líčenou v kapitole II, 8 za zázrak nepovažoval, se mi nezdá být opodstatněný. V zápisu vatikánského rukopisu (fol. 12r) autor toto místo označuje ukazující ručičkou (*manicula*) jako významnou událost a v jeho podání se jedná o jednoznačné uzdravení člověka zásahem Boží milosti a moci, ženě vkládá do úst slova, že její „mysl byla zázračně osvicena jakýmsi duchovním světlem“ (*mea mens est quodam spirituali lumine mirabiliter illustrata*).

36 Srov. PUMPROVÁ (2012: 262).

děpodobnější, přípisy odkazoval na záznamy o mirakulích, které v klášteře vznikly před jeho literárním působením, resp. nezávisle na něm. K druhé z naznačených eventualit lze vztáhnout citovaný výrok 18. kapitoly, že byl zapsán větší počet zázraků, které Bůh ve zbraslavském klášteře od okamžiku jeho založení vykonal (rozumí se, než kolik jich je uvedeno v kronice).³⁷ Také pojmenování díla dochovaného v 18. kapitole druhé knihy kroniky jako *Knížky zbraslavských tajemství* souzní s hypotézou o existenci rozsáhlejší *Knihy zbraslavských tajemství*. Co do formy mohlo jít o zcela jednoduché záznamy zázračných příhod, k jejichž pořízení v cisterciáckém založení na Zbraslavi nechyběl tvůrčí potenciál; je známým faktem, že i jiní členové konventu, ze současníků Petra Žitavského lze zmínit přinejmenším jeho předchůdce Otu Durynského a převora Dětricha,³⁸ se oddávali literární činnosti.

Zájem zbraslavských mnichů o zázraky (podobně jako péče, kterou věnovali tvorbě historiografické) byl nejspíše ovlivněn jejich úzkými styky s valdsaským klášteřem, mateřským domem Sedlce, z něž přišli na Zbraslav první konventuálové. Prameny dosvědčují, že významnou úlohu v této souvislosti sehrál valdsaský opat Jan III., zvaný z Lokte (1310–1322), jenž se zásadní měrou zasloužil o rozvoj literární činnosti ve vlastním klášteře: latinsky psané dějiny založení kláštera (*Fundatio Latinalis*), na jejichž vzniku mohl mít podíl, přeložil do němčiny (*Fundatio Teutonicalis*), zahájil pokračování těchto klášterních historií v podobě seznamu opatů, do něhož byly zapisovány poznámky o dění během jejich úřadu (*Series et chronica abbatum*), a shromáždil a písemně zpracoval zázračné události, které se do jeho času ve Valdsasech přihodily a byly zde chovány v živé paměti (*Descriptio quorundam miraculorum peractorum in Waltsassen*).³⁹ Písemné památky Jana z Lokte a Petra Žitavského obsahují stopy intenzivního kontaktu, který oba literáti udržovali. V prologu – věnovacím listě *Descriptio miraculorum* označil valdsaský opat představeného zbraslavského kláštera

³⁷ Viz citaci v pozn. č. 33.

³⁸ Literární činnost Dětricha, převora zbraslavského kláštera v letech 1323–1344, je dochována v rukopisu knihovny pražské metropolitní kapituly C 111, srov. PODLAHA (1922: č. 543, 308–309): zahrnuje traktát o teologických ctnostech (*Tractatus de virtutibus theologicis et earum inhaerentiis*, fol. 1r–56v), list cisterciáčkám ze Starého Brna (ve dvou zněních na f. 59r–v a 62v) a pojednání o mystickém těle Kristově (*Conductus corporis mystici*, f. 60r–81v), věnované jeptiškám téhož kláštera. Podle předmluvy představuje poslední ze zmíněných textů písemnou verzi kázání, která Dětrich kdysi starobrněnským cisterciáčkám přednesl a následně na jejich žádost sepsal, aby ze čtení díla mohly čerpat duchovní užitek (edici předmluvy a listu uveřejnil NEUMANN (1923: 10–13).

³⁹ Srov. SCHROTT (2003: 15–66).

za adresáta svého díla a zmínil se o zálibě Petra Žitavského v zázracích, které měly být častým námětem jejich hovoru i písemné komunikace: „Protože jste mně dosti často v přítomnosti ústně, v nepřítomnosti pak písemně pro mé povzbuzení s potěšením líčil poučné příběhy o mravech a životě zbožných mnichů vašeho kláštera, z nichž jsem si, nakolik mi to bylo dáno od Boha, vzal podnět k tomu, abych lépe prospíval ve ctnostech, a na nichž jsem lépe poznal své nedostatky a nedokonalost, takové poslouchání a čtení mně totiž vždy přineslo nějaký užitek, přece v touze se vaši laskavosti podobným způsobem odvděčit, ne-li zcela, tedy alespoň takto a nějak, věda, že v takových věcech nacházíte velké zalíbení, rozhodl jsem se vám poslat po bratru Konrádovi, svém sekretáři, co jsem zjistil a sepsal o životě ctihodných mnichů v našem valdsaském klášteře...“⁴⁰

Petr Žitavský na oplátku Janovi z Lokte složil hold ve věnovacím listu, který umístil do čela Zbraslavské kroniky: označil zde valdsaského opata za iniciátora toho, že se uvolil pokračovat v kronice započaté Otou Durynským, prohlásil jej za vzor v rozumném střídání různých druhů duchovně prospěšné četby a pochvalně se zmínil o spise, v němž Jan pojednal o sva-

⁴⁰ Sbírkou naposledy vydal HERRMANN (1987: 14–22). Edice vychází ze dvou známých rukopisů díla a vyznačuje se nemalými nedostatky: editor nevezl v potaz znění textu z počátku 16. století, dochované v *Chronicon Waldsassense* (srov. SCHROTT [2003: 55]), při konstituování kritického textu bohužel dostatečně nezohledňoval mnohá lepší čtení neúplného rukopisu B, který nelogicky považoval za opis rozsáhlejšího rukopisu A, a uchyloval se místy (snad pod vlivem interpunkce základního rukopisu?) k nevhodné segmentaci vydávaného textu. Proto v citacích edice a v překladu podle ní pořízeném upravuji interpunkci, opravuji zjevné překlepy a na vyznačených místech upřednostňuji lepší varianty rukopisu B (znění edice v takových případech uvádím v hranatých závorkách). Srov. HERRMANN (1987: 14): *Quoniam sepius mihi presentii oretenus, absentii uero paginatenus uitam, mores et exempla deuotorum uestri monasterij personarum pro mea edificacione consolabiliter declarastis, de quibus, quantum dominus donauit, michi uirtutis et proficiendi in melius materiam assumpsi et ex hijs, quid michi deerat, et imperfeccionem meam melius intellexi, semper enim huiusmodi audicio aut leccio aliquem fructum, jgitur consimilem uicissitudinem, si non ex toto, tamen ex tanto et aliquo modo refundere dileccioni uestre cupiens, sciens uos in huiusmodi plurimum delectari, quedam michi in domo nostra Waltsassen comperta de uita uenerabilium monachorum per me conscripta uobis per fratrem Conradum meum secretarium uolui destinare, ut luminaria diuini ignis ardore succensa, simul pariter in domo domini super candelabrum posita, nobis, qui uiuimus, et qui uenturi sunt post nos lucem prebeant, qualiter nos securius in uis et mandatis domini oporteat ambulare. Patrně na základě této pasáže (neboť sám žádnou konkrétní pramennou citaci neuvádí) vyslovil Volker Honemann názor, že zmínka o zálibě zbraslavského opata v líčení příkladného života a mravů se vztahuje k Petrově ztracenému spisu o zázracích, který nazývá *Liber miraculorum*, srov. HONEMANN (2004: 148).*

tém životě mnichů a konvršů valdsaského kláštera.⁴¹ Vzhledem k tomu, že vznik Janovy *Descriptio miraculorum* lze celkem přesně datovat do roku 1322, je možno k této časové hranici posunout datum sepsání generálního prologu Zbraslavské kroniky.⁴² Věnování Zbraslavské kroniky ovšem zřejmě nebylo jedinou reakcí Petra Žitavského na Janovo dílo o zázracích. Jak již bylo řečeno, zprvu zaznamenával zázraky přihodivší se na Zbraslavi do kroniky jednotlivě, přičemž naposledy tak učinil v rámci vyprávění o roku 1319 v 8. kapitole druhé knihy, která byla zpracována před koncem roku 1321⁴³, tedy krátce před dobou vzniku Janova hagiografického díla. O několik let později, roku 1327, Petr Žitavský zařazuje do kroniky samostatné pojednání o zázracích na Zbraslavi s odůvodněním, že souhrnné zpracování této látky má větší duchovní účinek na čtenáře. Přímý odkaz na dílo Jana z Lokte, který před čtyřmi roky odešel na věčnost, zde chybí, přesto se s ohledem na někdejší těsné vazby mezi oběma opaty nabízí úvaha, že rozhodující podnět k tomu, aby epizodní zpracovávání zbraslavských zázraků vyměnil za jejich pojednání v rámci většího samostatného celku pod hlavičkou 18. kapitoly druhé knihy kroniky, zavedla Petrovi Žitavskému právě valdsaská *Descriptio miraculorum*.

V předchozí části příspěvku byla představena základní fakta o třech dílech, která vznikla v krátkém časovém rozmezí od sebe a která spolu souvisejí přinejmenším prostředím vzniku (příbuzné cisterciácké kláštery) a zpracovávanou látkou (podivuhodné události ze života členů jejich konventů). Řadí se tím ke specifickému odvětví hagiografického diskur-

41 EMLER (1884: 3B–4A): *Pater reverende, sine fūco adulacionis loquendo talem alternacionem racionabilem experimento didici vos habere: Vidi, quocienscumque apud vos fui, in libris orthodoxorum patrum tempore congruo vos legere et me, ut Moralia beati Gregorii super Iob ex integro perlegerem, quemadmodum vos feceratis, exhortacione amicabilem induxistis. Produxistis quoque semel coram me, cum tempus affuit oportunitum, librum quendam edificatorium exemplorum, quem de conversacione sancta monachorum et conversorum in Waltsassensi monasterio defunctorum ad utilitatem legencium compilastis. ... Hortatur me nunc caritas vestra et antea multociens est hortata, ut librum de fundacione monasterii Aule regie per dominum Otonem ... primitus inchoatum ... continuare non obmittam.*

42 Datace Janova díla vychází ze zmínky o bamberském biskupovi Janovi ze Schlackenwerthu, jenž zastával tento úřad v letech 1322–1324, srov. HERRMANN (1987: 9, pozn. č. 6). K obsahu a významu Janovy sbírky mirakulí srov. SCHROTT (2003: 18–20, 52–66). V. Novotný se domníval, že první kniha Zbraslavské kroniky byla včetně předmluvy dokončena již r. 1317, srov. NOVOTNÝ (1905: XL–XLI).

43 Vycházím zde z datace 9. kapitoly druhé knihy do roku 1321, kterou stanovil Václav NOVOTNÝ (1905: LX–LXI).

zu středověkého písemnictví⁴⁴, zvanému monastické sbírky zázraků. Pro díla tohoto typu je charakteristické,⁴⁵ že byla řeholníky nejen psána, ale že svým duchem zůstávala úzce spojena s ideály monastického života, a byla tudíž určena především omezenému okruhu klášterního publika. Zprávy o zázracích souvisejících s mnišským způsobem života byly obsaženy již v nejstarších dílech, která řeholníci na Západě četli: v Benediktově řeholi, v *Collationes* a *De institutis coenobiorum* Jana Cassiana, v Životech pouštních otců nebo v Dialozích Řehoře Velikého. Od 12. století pak vznikaly sbírky zázraků ze života tehdejších obyvatel klášterů; k jejich největším a nejznámějším zástupcům patří *De miraculis* clunijského opata Petra Venerabilis, *De miraculis* Herberta z Clairvaux a *Exordium magnum Cisterciense* Konráda z Eberbachu, zčásti pak k této tradici náleží také proslulý *Dialogus miraculorum* Caesaria z Heisterbachu.⁴⁶ Jak je z předchozího výčtu patrné, velký podíl na vzniku monastických sbírek zázraků měli právě cisterciáci.⁴⁷ O vytváření a šíření těchto děl se přičinily zvláště kláštery z filiační linie Clairvaux a později také konventy náležející (stejně jako Zbraslav a Valdsasy) k morimondské větvi, byť v nich bylo sepsáno jen málo původních výtvorů.⁴⁸ Cílem autorů této literatury bylo propagovat cisterciácký řád navenek oslavou jednotlivých založení a jejich svatých členů a zároveň se jimi obracet i do vlastních řad, aby vyprávěním o podivuhodných událostech, které zažili jejich ctnostní předchůdci, mnichy motivovali k dodržování mnohdy tvrdých zásad řeholního života.⁴⁹

44 K problematičnosti žánrového vymezení hagiografické literatury a s ním souvisejícímu užívání zastřešujícího termínu „hagiografický diskurz“ v moderní literární vědě srov. např. HEINZELMANN (2002: 24–25); HERBERS – JIROUŠKOVÁ – VOGEL (2005: 8–9, 20–22) a další zde uvedenou literaturu.

45 Nejde tedy o jakékoliv sbírky mirakulí sestavené mnichem nebo klerikem, k uvedenému charakteristice srov. WARD (1989²: 192–200, 277–283).

46 Srov. WARD (1989²: 192–195). Caesariova sbírka vychází z monastické tradice, ale mirakula v ní byla uspořádána a zpracována jako exempla pro potřeby kazatelů; k charakteru sbírek zázraků vytvářených pro homiletické účely srov. tamtéž, 24–29. V díle Konráda z Eberbachu jsou zázračné události, podobně jako ve Zbraslavské kronice, spojeny s historiografickým líčením, a sice s vyprávěním o dějinách mnišství a s historií kláštera v Clairvaux, k tomu srov.: SAVAGE (2012: 1–17). Ke vztahu vyprávění o zázracích a historiografii obecně srov. např. WARD (1989²: 201–213); HEINZELMANN (2002: 23–61); GOETZ (2002: 180–223).

47 Srov. obsáhlejší seznam cisterciáckých sbírek zázraků a exemplů z 12. a 13. století, který sestavil Stefano MULA (2012: 905). Jak upozornil B. P. McGuire, generální kapitula cisterciáckého řádu doporučila ve svých statutech k roku 1232 zázraky svatých jako jedno z vhodných témat pro rozhovory mezi mnichy, srov. MCGUIRE (1980: 216).

48 Srov. MULA (2012: 907).

49 Srov. WARD (1989²: 195); srov. též WARD (2012: XXVII–XXX).

Zda a jak se tyto obecné tendence projevovaly v textu *Volumen secretorum Aulae regiae*, stejně jako cokoliv bližšího o jeho obsahu či formě, dnes bohužel není možné zjistit; konkrétnější představu o tom, jak byly zázraky vnímány a interpretovány soudobými cisterciáky v Čechách a blízkém sousedství, si tak lze učinit pouze na základě sbírek mirakulí Petra Žitavského a Jana z Lokte. Mnohé v tomto směru prozrazují již vyjádření, která tvoří součást předmluv a úvodních partií jejich děl. Oba autoři věnují náležitou pozornost prezentaci svých klášterů a jejich členů, tedy míst a aktérů, k nimž se zázračné události vážou. Jan z Lokte v *Descriptio miraculorum* vyzdvihuje přísnou chudobu a horoucí zbožnost valdsaských mnichů a připomíná prorocství, podle něhož mají obyvatelé tohoto místa skrze četná utrpení dojít věčných radostí.⁵⁰ Kdo zde ovšem nežil zbožně a nechtěl své způsoby napravit, vrátil se ke světskému životu nebo špatně skončil, praví opat a dokládá své tvrzení zázračnou příhodou: jeden z mnichů viděl na vrcholku oltáře sedět Pannu Marii s Ježíškem v náručí a z očí dítěte vycházely jakoby sluneční paprsky spočívající na všech přítomných s výjimkou tří, kteří se zakrátko ve zmatku vrátili do světa.⁵¹ V úvodu svého vyprávění naznačuje Jan z Lokte návaznost svého díla na tradici zpracování monastických zázraků citací výroků Řehoře Velikého.⁵² Petr Žitavský by zase, jak již bylo zmíněno, považoval za hřích přejít mlčením Boží skutky, jež zakusil ve svém svatém řádě, opakovaně poukazuje na velké množství zázraků přihodivších se na Zbraslavi a barvitě s využitím přímé řeči líčí pokoru, zbožnost a trpělivost svých mnichů, jejich nechť zastávat úřady, zabývat

⁵⁰ Srov. HERRMANN (1987: 14–15): *...nostri predecessores in magno rigore paupertatis et feruenti deuocione Domino seruiuerunt, et in multis tribulacionibus semper fuerunt, ut in eis prophetia fundacionis uerificaretur, qua dicitur, quod loci huius incole ad eterna gaudia non nisi per multas tribulaciones* [ed.: *tribulaciones*] *debent* [ed.: *debant*] *peruenire. ...Dominus specialiter hunc locum elegit ad seruiendum sibi et beate Uirgini Marie matri sue atque sancto Johanni Ewangeliste... sic quod isto loco* [sec. B, ed.: *sic quod quod in loco isto* sec. A] *cultus diuinus non deficiet ex toto, quamdium Domino placet diuinus cultus ecclesie militantis, prout in exordio fundacionis plenius inuenitur* [sec. B, ed.: *plenius habetur inuenitur* sec. A].

⁵¹ Srov. HERRMANN (1987: 15, č. 3).

⁵² Srov. HERRMANN (1987: 14): *Quoniam secundum beatum Gregorium* [sec. B; ed.: *Gregorium beatum* sec. A] *plus docent facta quam uerba* [sec. B; ed.: *uerba quam facta* sec. A] *et magis mouent exempla quam predicamenta, idcirco* [ed.: *. Idcirco*] *Johannes abbas tercius ... facta et exempla patrum et predecessorum nostrorum* *Waltsassensium notare curauit...* Srov. Gregorius Magnus, *Homiliae in Hiezechihellem prophetam 2, 7*, cituji podle edice ADRIAEN (1971): *Plus enim plerumque exempla quam ratiocinationis uerba compungunt...* Gregorius Magnus, *Dialogorum libri IV*, 1, prol., cituji podle edice DE VOGÜÉ (1979): *Et sunt nonnulli quos ad amorem patriae caelestis plus exempla quam praedicamenta succendunt.* (V edici Janovy sbírky odkazy na autoritu nebyly dohledány.)

se vnějšími záležitostmi a odhalovat, jaké Boží milosti se jim dostalo prostřednictvím zázraků, na veřejnosti.⁵³ V obou dílech jsou tak cisterciácké kláštery propagovány jako vyvolená a svatá místa, jejichž obyvatelům se již na tomto světě dostává zvláštní Boží přízně coby příslibu budoucí odměny na věčnosti.

Pokud jde o funkci spisů, zdůrazňují oba autoři především duchovní užitek a poučení, které má vyličení zázračných událostí přinést čtenářům. Jan z Lokte se odvolává na vlastní zkušenost pokroku ve ctnostech, k němuž dospěl na základě vyprávění Petra Žitavského o příkladném životě zbraslavských mnichů,⁵⁴ a dává najevo, že se ujal sepsání valdsaských zázraků, aby stejným způsobem prospěl jiným, aby povzbudil zbožné a napomenul méně zbožné.⁵⁵ Petr Žitavský poukazuje na užitek a potěšení, které moudrý člověk nachází v líčení Božích skutků (oproti lidským činům),⁵⁶ a na to, že mu záleží na spáse všech lidí, na jejich lásce k Bohu a prospívání ve ctnostech: *Vellem quidem omnes homines salvos fieri, vellem omnes Deum diligere, mundum contempnere et proficere in virtute...*⁵⁷

Valdsaský i zbraslavský opat chtěli, aby jejich vyprávění působila věrohodně, a uvědomovali si, že výsledný efekt do značné míry závisí na autoritě užitých informačních zdrojů. Jan z Lokte v této souvislosti praví, že dal „zapsat činy a příklady otců a předchůdců našich valdsaských, zvláště pak ty, o nichž slyšel od starších a pravdomluvných toho kláštera, a hlavně ty, o nichž se bedlivě poučil od bývalého převora Rudgera, který se takovými věcmi intenzivně a zbožně zabýval“.⁵⁸ Odvolává se tedy na svědectví z doslechu, ale podaná osobami hodnými plné důvěry. Z celkem 30 příběhů

⁵³ Srov. Pal. Lat. 950, fol. 41r, 41v–42r; srov. EMLER (1884: 281B, 282A–B).

⁵⁴ Citace viz pozn. č. 40.

⁵⁵ Srov. HERRMANN (1987: 14):...*ad prouocandum deuotos, ut in melius proficiant, et ad monendum minus deuotos, {ut in melius proficiant} ut mores corrigant et deuocionem concipere valeant, facta et exempla patrum et predecessorum nostrorum Waltsassensium notare curauit...* Atetezi navrhuji podle znění rukopisu B jakožto nápravu opisovačem chybně reduplikované pasáže v rukopise A.

⁵⁶ Pal. Lat. 950, fol. 40v: ...*arbitror esse dignum, ut qui scribere vel legere de regum actibus regnorumque statibus delectantur, multo magis in hiis, que divinis attribuenda sunt operibus, debeant delectari. Etenim in humanis actibus plerumque perpenditur omnis vanitas vanitatum, in divinis vero operibus interne iocunditatis invenit homo statum; ista transsitoria sapientis animum a se fugant, perpetua ad se trahunt.* Srov. EMLER (1884: 281A–B).

⁵⁷ Pal. Lat. 950, fol. 41r, srov. EMLER (1884: 281B).

⁵⁸ HERRMANN (1987: 14): ...*facta et exempla patrum et predecessorum nostrorum Waltsassensium notare curauit, maxime que a senioribus ac ueridicis domus istius audiui, et precipue a Rudigero quondam priore, qui magnus et deuotus inquisitor talium extitit, cum diligencia didici.*

je zdroj informací udán jen u menší části z nich, nejčastěji je jím zmíněný převor Rudger (č. 4, 5, 11, 22), v jednom případě bamberský biskup Jan (č. 10) a dále pak blíže neurčení starší (č. 3) a jednotliví mniši kláštera (Jan Kartuzián – č. 18, anonymní pod přísahou – č. 9 a recipient vidění č. 28–30). Bylo obvyklé, že sbírky mirakulí obsahovaly alespoň jeden zázrak, který se přihodil samotnému autorovi.⁵⁹ Jan líčí jako vlastní zážitek, že jsa převorem při jedné příležitosti dvakrát slyšel zvuk, který vycházel ze schránky relikvií a ohlašoval úmrtí členů konventu (č. 2); sám také potvrzuje, že se naplnila předpověď úmrtí mnichů pronesená mnichem Janem Kartuziánem (č. 18).⁶⁰ Naproti tomu Petr Žitavský deklaruje, že se při vyprávění opírá o (vlastní) očitě svědectví, jež bylo u zázraků velmi ceněno,⁶¹ a o hodnověrná tvrzení jiných. Zvláště také zdůrazňuje, že znal všechny mnichy, o nichž zde píše, až na Dětricha, který zemřel jako první, líčení jeho ctností proto doprovází obratem *ut asseritur*.⁶² Svou účast na událostech naznačuje u předpovědi Rudolfa z Walderbachu, že se jeden z noviců stane opatem kláštera (mezi řádky vyplývá, že se týkala jeho osoby), dále při příkladné, předem ohlášené smrti jáhna Oty a rovněž při úmrtí bratra Heřmana, k němuž došlo po návratu opata Konráda v Petrově doprovodu z Prahy. Záznam mirakulí v autografu je pomocí větších iniciál rozdělen do pěti oddílů a vystupuje v něm v hlavní úloze celkem šest mnichů. Skutečnost, že soubor zbraslavských zázraků oproti Janově sbírce pokrývá menší časový záběr (zázraky přihodivší se za Petrovy přítomnosti) a je co do počtu výrazně skromnější, mohla souviset s existencí jiných záznamů zbraslavských mirakulí, již zmiňovaného *Volumen secretorum Aulae regiae*.

Mniši, kteří byli účastníky valdsaských zázraků, nejsou na rozdíl od těch, již byli aktéry podivuhodných událostí na Zbraslavi, ve vyprávění vždy blíže identifikováni. Hrdinou krátkých příběhů zaznamenaných Janem z Lokte je zpravidla *quidam monachus*, jmenovitě je čtenáři představeno pouze sedm osob: podpřevor Kristián, s nímž jsou spojena mirakula č. 6–9, převor Rudger, jenž je autorem odhalen jako aktér události líčené pod číslem 11, mnich Makarius (č. 15), ctihodný stařec Ernest (č. 17) pobývající u kapličky Pendorfu, kantor Jan Kartuzián (č. 18), portýr Gerhard, protagonista

⁵⁹ Srov. WARD (1989²: 208–209).

⁶⁰ HERRMANN (1987: 15, č. 2; 19, č. 18).

⁶¹ Srov. WARD (1989²: 208).

⁶² Pal. Lat. 950, fol. 42r: *Quedam tamen per me visa et efficaciter per alios approbata, que pretermittere salva consciencia non audeo, hic notabo. Ego enim omnes novi et vidi huius monasterii a principio fundacionis personas et cum eis sum fere a iuventutis mee tempore conversatus, unam dumtaxat personam non vidi, fratrem videlicet Theodricum... Ipse namque, ut asseritur...* Srov. EMLER (1884: 282B–283A).

příběhů č. 19–21, a stařec Leopold; tři vidění, která dílo uzavírají (č. 28–30), připisuje valdsaský opat anonymnímu spolubratrovi, jehož podle svých slov znal třicet let.

Témata jednotlivých zázraků se dotýkají různých aspektů života v klášteře. Mezi vyzdvihované přednosti valdsaských mnichů náleží především zbožné vykonávání liturgických úkonů a řádem předepsaných modliteb. Několik zázraků se váže k prožívání mše sv. a k moci eucharistie: mnich vyrušovaný při sloužení mše sv. ptákem klovajícím do okna si přeje jeho smrt a nalezne jej před oltářem mrtvého (č. 13); jiný bratr, byť se mu to oškliví, vypije pavouka, který mu při mši spadl do proměněného vína, a hmyz vyleze neporušený mezi nehtem a masem mnichova prsteníčku (č. 14);⁶³ portýr Gerhard s posvěcenou hostií na krku bez úhony přejde i s koněm po tenkém ledě, nevěda, že jej může prolomit i hrozený kamének (č. 19)⁶⁴. Velkým tématem *Descriptio miraculorum* jsou řádné zachovávání ustanovených modliteb a odměny, které z něj plynou, popřípadě tresty za jeho porušování. Čtyři příběhy jsou věnovány problematice modlitby za mrtvé: Na její význam poukazují dva zázraky (č. 6 a 7) ze života podpřevora Křišťana, který byl podle Janových slov *magnus et devotus orator*; kromě řádem ustanovených modliteb se intenzivně modlil za zemřelé spolubratry při jejich pohřbu i na hřbitově a kvůli tomu musel čelit dvěma nepříjemným ďábelským intrikám (jednou mrtvola vstala a objala jej, podruhé na něj ďábel opakovaně seslal falešnou vidinu mnicha souložícího se ženou), svými ctnostmi je však bez potíží přemohl (mrtvola zase ulehla, vidina se za velkého zápachu rozplynula). Dvě vidění (č. 22, 23) pak ukazují tresty za zanedbání uložených modliteb, v prvním se na ledabylého mnicha vrhl zástup duší, kterým dlužil modlitby, jakoby jej chtěl roztrhat, ve druhém byl mnich vyděšen výjevem, že sedí na hrobě a žvýká kyčel vyhrabaného umrlce; jak Jan dodává, oba bratři se pod tíhou vidění napravili. Před zanedbáváním zpěvu žalmů varovalo mnichy jiné vidění (č. 25), podle něhož se přes vlašně zpívající novice plížil k chóru opata ďábel, byl však odražen horlivým zpěvem zde stojících bratří a obrátil se proti nedbale pějícím. Jako odměny za vroucí modlitbu se valdsaským mnichům dostává vjemu přesladké vůně (č. 24) nebo vidění: např. jeden bratr slyšel hlas zesnulého člena valdsaského kláštera sdělující, že je velký před Bohem (č. 10), jiný viděl při noční modlitbě vycházet z vrcholku oltáře procesí bíle oděných postav, což byli

⁶³ V podstatě stejný příběh se nachází již v nejstarší cisterciácké sbírce exemplů z 12. století *Collectaneum exemplorum et visionum Claraevallense*, srov. LEGENDRE (2005: 2, 4, 227), ke sbírce srov. MULA (2010: 905).

⁶⁴ Tentýž bratr navíc prokáže cisterciáky velmi ceněnou skromnost a prostotu, když i v nemoci odmítá jíst maso a sytí se jím teprve poté, co byl klamně ujištěn, že jde o maso rybí (č. 20).

podle interpretace Jana z Lokte svatí, kteří přijali duši právě zesnulého člena konventu mezi sebe (č. 12).

Vidění, odehrávající se zpravidla ve spánku, jsou součástí řady valdsaských zázraků. Početnou skupinu mezi nimi tvoří vidění Marie s dítětem Ježíšem: o třech z nich (č. 28–30) autor praví, že mu byly svěčeny oddaným služebníkem Panny Marie, velmi milujícím řeholní kázeň a cisterciácký řád – Panna Maria a Ježíšek jsou v nich spatřováni na oltáři, přičemž Ježíšek si zde hraje, a když se vizionář začne modlit Ave Maria, odpovídá mu druhou částí modlitby nebo jej líbá;⁶⁵ poněkud jiný, typicky cisterciácký motiv *lactatio* obsahuje miraculum č. 11: jeden bratr pověřený kázáním se tohoto úkolu velmi obával a prosil o pomoc Pannu Marii, následně se mu dostalo vidění, že Ježíšek při kojení vybidl Pannu Marii, aby dala trochu mateřského mléka i jemu, a mnich se pak stal oblíbeným kazatelem (Jan k tomu dodává, že mu bylo ukázáno lože, na němž k podivuhodné události došlo, a že hlavním aktérem zázraku byl zřejmě sám vypravěč, převor Ruderger)⁶⁶. Jen nepřímo, prostřednictvím anděla strážného, zachránila Panna Maria svého ctitele, který chtěl znaven námahou řádového života odejít do světa: když mu anděl ve vidění ukázal příkop plný zápachu, v němž hoří a budou věčně mučeni všichni odpadlíci, zvláště pak ti z valdsaského kláštera, mnich se napravil (č. 5).⁶⁷

Velkým tématem prolínajícím se mnoha příběhy *Descriptio miraculorum* je umírání valdsaských mnichů, vyznačující se obvyklými atributy „dobré smrti“. Bratři neumírají nenadále, jejich smrt je různými způsoby ohlašována předem, ať již zvukem vycházejícím z relikviáře (č. 2), zlomenou deskou, na niž se úderý ohlašovalo úmrtí konventuálů (č. 4, 12), nebo předpovědí mnichů o sobě (č. 4, 17, 21, 27) či o druhých (č. 8: podpřevor Křišťan předpovídá smrt mnicha, který při sbírání dřeva nemohl přejít po jednom místě na cestě; č. 18: Jan Kartuzián, příkladný služebník Boží

⁶⁵ V jednom případě (č. 30) dítě k políbení nastaví sama Matka Boží. Podobný zážitek je zaznamenán pod č. 16, kdy se k jednomu mnichovi Ježíšek stále více přibližuje s opakující se modlitbou Ave Maria a nakonec se nechá políbit.

⁶⁶ Motiv zpracoval např. Caesarius z Heisterbachu, srov. TUBACH (1969: 772). Velmi podobně jako u Jana z Lokte je motiv užit ve spojení se sv. Bernardem a jeho kazatelskými schopnostmi v soudobé francouzské sbírce *exempel Ci nous dit* (vydal ji G. Blangez v Paříži v letech 1979–1986), srov. *Thesaurus exemplorum medii aevi*. Available from URL: <<http://gahom.ehess.fr>> [cit. 2012–10–30].

⁶⁷ Dva záznamy zázračných událostí se zčásti dotýkají okolního světa: mnich Macharius v nemoci ve vytržení spatřil Boha v oblaku a anděly, kteří zničili a svrhli na zemi jeho trůn, čeho se přítom dotkli, zahynulo, událost je dána do souvislosti s velkou úmrtností lidí v okolí během toho roku (č. 15); dále v č. 26 je popsáno, jak ochránci chudých kláštera zázračně zvítězili nad početnějšími škůdci díky obyčejnému praporo, na němž nepřátelé podle svých výpovědí viděli vyobrazeno Kristovo utpení.

přísně zachovávající řeholi, měl vidění o smrti čtyř mnichů a dvou konvršů, které opatovi pod nátlakem sdělil dříve, než se vyplnilo). Díky tomu valdsasští mniši umírají připravení, zaopatření svátostmi, a jak příběhy naznačují, po smrti se přímo stávají součástí společenství svatých, aniž by byli na nějaký čas nuceni podstoupit očišcová muka: již byly zmíněny procesí svatých, které bylo viděno při smrti jednoho z bratrů (č. 12), a hlas zesnulého mnicha sdělující, že přebývá v Boží blízkosti (č. 10); dále jeden z konvršů před smrtí uvádí, že viděl, jak se duše jeho zesnulého spolubratra skryla před útoky démonů pod plášť Panny Marie a tam jej očekává (č. 4). Zjevné známky svatosti následují po smrti ctihodného starce Ernesta a podpřevora Křišťana. Ernestovy ostatky, uložené v nádobě, při přenosu do kláštera v noci září a jeden z valdsaských mnichů má vidění, že uprostřed chóru vyrostl nový oltář pro nového světce, v němž je posléze rozpoznán zesnulý stařec (č. 17). Jiný člen konventu zase pod přísahou Janovi z Lokte vypověděl, že se z života nebezpečného vředu uzdravil poté, co k němu přiložil hlavu podpřevora Křišťana a prosil o navrácení zdraví pro jeho zásluhy, ostatku pak byla prokazována úcta a byl uchováván v klášteře (č. 9).

Jak již bylo v některých případech naznačeno, vyprávění *Descriptio* vykazuje shody s jinými cisterciáckými sbírkami zázraků: z obecnějších společných rysů lze zmínit důraz kladený na odpovědné plnění předepsaných modliteb a na pozorné prožívání liturgie, přičemž věrné zachovávání předchozího přináší odměnu v podobě nejrůznějších pozitivních zázračných událostí a naopak jeho porušování má za následek odpovídající tresty, mnohdy v podobě hrůzostrašných vizí; obvyklým námětem cisterciáckých zázraků dále byly schopnost svatých mužů přemáhat ďábelské intriky, vyzdvihování zbožné soukromé modlitby, která je provázena viděními Matky Boží s Ježíškem a různou formou kontaktu s nimi (rozhovorem, polibky, laktací), a zvláště velký prostor býval v řádových sbírkách mirakulí věnován smrti mnichů a jejímu vyobrazování jako smrti svatých (včetně motivů úkrytu pod Mariiným pláštěm nebo zření duše zemřelého ve společnosti vyvolených).⁶⁸

Podivuhodné události popsané v *Knížce zbraslavských zázraků* působí ve srovnání s předchozí sbírkou poněkud prozaičtěji a méně klišovitě. Vedle autorova ujišťování, že píše o skutečnostech potvrzených a o spolubratrech, které s jednou výjimkou osobně znal, k tomu přispívá, že jsou všechna mirakula spojena se jmény konkrétních členů konventu a neobjevují se v nich tak kuriózní či fantastické motivy jako v některých příbězích *Descriptio miraculorum*. Příkladné chování a ctnosti zbraslavských mnichů

⁶⁸ K obecnému charakteru a motivům cisterciáckých sbírek zázraků srov. WARD (1989²: 195–200).

jsou ve většině příhod demonstrovány v situaci, kdy jsou vážně nemocní nebo umírají. Také jejich smrt je ohlašována různými způsoby: převor Michal vidí (jak Petr Žitavský zdůrazňuje, „tělesným zrakem“), že andělský zjev zlatým proutkem označuje nemocné, kteří zemřou; chorý mnich Vavřinec po naléhavém vzývání Panny Marie slyší hlas, jenž mu sděluje, že se uzdraví, ale že zemře jeho mladičkový spolubratr Ota; umírající Dětrich prstem ukazuje, že jej v odchodu na věčnost bude následovat bratr Heřman. Realisticky rovněž působí, že ne všichni mniši přijímají předpověď své smrti s odevzdaným klidem: bratr Heřman se pod vlivem hluboce lidského strachu všemožně snaží se před nataženým ukazováčkem umírajícího schovat. Přesto v okamžiku konečného zápasu se smrtí se jejich heroické ctnosti projeví: bratr Ota navzdory skutečnosti, že mu to značně přitěžuje, mocně vzývá Pannu Marii a při tom šťastně zemře; bratr Heřman na lůžku bolesti projeví neobyčejnou poslušnost tím, že právě se navrátilšího opata Konráda žádá o dovození zemřít, a teprve když se mu ho dostane, šťastně vydechne naposledy. I Petr Žitavský počítá s tím, že mniši po smrti dosáhnou spásy: u bratra Oty má tento stav dokazovat jeho zjevení v oslavené podobě, u bratra Heřmana jej autor alespoň předpokládá. Bez spojitosti s tematikou umírání se v *Knížce zbraslavských zázraků* nacházejí jen dva počáteční záznamy: v prvním je vyzdvihován příkladný život kustoda Dětricha projevující se v tom, že nosil jednu tuniku v létě i zimě, byl trpělivý v nepřítzni, velmi mírný, soucitný a laskavý ke všem; druhý zachycuje již zmíněné proctví Rudolfa z Walderbachu o budoucím opatovi kláštera. Na rozdíl od valdsaské sbírky zázraků zde nenajdeme žádnou podivuhodnou událost narážející na negativní jevy života v klášteře.

Z předchozího vyplývá, že fenomén zázraků, jenž se v řádu Bernarda z Clairvaux obecně těšil velké pozornosti a byl jeho členy ze specifických důvodů s oblibou literárně zpracováván, vzbuzoval živý zájem také v cisterciáckých kláštorech, které se nacházely v kulturním prostoru českých zemí první poloviny 14. století. Tuto skutečnost dokládají tři písemné památky vzniklé v téže době ve zbraslavském a valdsaském klášteře: nedochovaný spis, popř. záznamy, o podivuhodných událostech na Zbraslavi pramenně doložený pod názvem *Volumen secretorum Aulae regiae*, který je dnes považován za ztracený a není znám ani jeho autor (v literatuře byl uváděn též pod názvem *Liber secretorum Aulae regiae* a připisován Petrovi Žitavskému, doposud předložené argumenty však domnělé autorství zbraslavského opata neprokazují), a dvě sbírky zázraků sestavené představenými uvedených klášterů, *Descriptio miraculorum* Jana z Lokte a *Libellus secretorum Aulae regiae* Petra Žitavského (dochoval se jako 18. kapitola druhé knihy Zbraslavské kroniky). Dobová svědectví naznačují, že se autoři valdsaské

a zbraslavské sbírky mirakulí dobře znali a o látce svých literárních výtvorů spolu čile komunikovali. Třebaže rozsahem, konkrétními detaily, pestrostí témat a mírou realističnosti jednotlivých příběhů se jejich díla liší, hlavní cíl mají společný a sdílejí jej i s jinými cisterciáckými sbírkami zázraků: líčením podivuhodných událostí, které jsou projevem hojných Božích milostí, povzbuzují členy řádu v náročném plnění každodenních povinností a světu za klášterní zdí ukazují život ve svých komunitách jako ideální cestu k dosažení věčných radostí.

BIBLIOGRAFIE

Prameny:

Biblioteca Apostolica Vaticana, Roma. Sg. Pal. Lat. 950.

ADRIAEN, MARCUS [ED.]. 1971. *S. Gregorii Magni Homiliae in Hiezechihelam Prophetam*. (Corpus christianorum: Series Latina 142.) Turnhout.

DE VOGÜÉ, ADALBERT [ED.]. 1979. *Grégoire le Grand: Dialogues 2 (Livres I–III)*. (Sources chrétiennes 260). Paris.

EMLER, JOSEF [ED.]. 1884. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*. (Fontes rerum Bohemicarum IV.) Pragae, 3–337.

FREHER, MARQUARDUS [ED.]. 1602. *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes, partim hactenus incogniti*. Hanoviae, 21–85.

LEGENDRE, Olivier [ED.]. 2005. *Collectaneum exemplorum et visionum Clarevallense*. (Corpus Christianorum, Continuatio medievalis 208.) Turnhout.

LOSERTH, JOHANN [ED.]. 1875. *Die Königsaalger Geschichtsquellen mit den Zusätzen und Fortsetzung des Domherrn Franz von Prag*. (Fontes rerum Austriacarum I, Scriptores VIII.) Wien.

Literatura:

BLÁHOVÁ, MARIE. 2006. „Dílňa středověkého historika. (Způsob práce Petra Žitavského).“

In: BARCIAK, ANTONIEN – IWAŃCZAK, WOJCIECH [EDS.]. *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu we wczesnej epoce nowożytnej*. Katowice, s. 11–33.

BLÁHOVÁ, MARIE. V tisku. „Sic et ego ea, que vidi, que certissime cognovi, ruditer conscribere laborabo. Zur Arbeitsweise Peters von Zittau.“ In: ALBRECHT, STEFAN [ED.]. *Chronicon Aulae regiae/die Königsaalger Chronik: eine Bestandsaufnahme*. Bad Wiessee 18.–20. April 2008.

COSMEROUUS, MATTHAEUS. 1647. *Phoenix incineratus sive origo, progressus et eversio monasteriorum ordinis Cisterciensis in regno Boemiae*. Viennae.

DE VISCH, CAROLUS. 1656². *Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis*. Coloniae Agrippinae (first edition: Duaci 1649).

FABRICIUS, JOHANNES ALBERTUS. 1754. *Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis VI*. Editio prima Italica. Patavii.

- FIALA, ZDENĚK. 1976. „O kronice zbraslavské a jejích autorech.“ In: *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae regiae*. Přeložili František Heřmanský, Rudolf Mertlík, Anna Pavlů, předmluvou doprovoval, překlad a poznámky revidoval Zdeněk Fiala. Praha, 5–19.
- GOETZ, HANS-WERNER. 2002. „Wunderberichte im 9. Jahrhundert. Ein Beitrag zum literarischen Genus der frühmittelalterlichen Mirakelsammlungen.“ In: HEINZELMANN, MARTIN – HERBERS, KLAUS – BAUER, DIETER R. [EDS.]. *Mirakel im Mittelalter: Konzeptionen, Erscheinungsformen, Deutungen*. (Beiträge zur Hagiographie 3.) Stuttgart, 180–223.
- HAMESSE, JACQUELINE [ED.]. 2000. *Les prologues médiévaux. Actes du colloque organisé par l'Academia Belgica et l'École Française de Rome avec le concours de la FIDEM, Rome, du 26 au 28 mars 1998. (Textes et études du Moyen Âge 15.)* Turnhout.
- HECK, ROMAN. 1968. „Z problematyky ideologicznej Kroniki Zbrasławskiej.“ In: *Studia z dziejów kultury i ideologii*. Wrocław, 125–141.
- HEINZELMANN, MARTIN. 2002. „Die Funktion des Wunders in der spätantiken und frühmittelalterlichen Historiographie.“ In: HEINZELMANN, MARTIN – HERBERS, KLAUS – BAUER, DIETER R. [EDS.]. *Mirakel im Mittelalter: Konzeptionen, Erscheinungsformen, Deutungen*. (Beiträge zur Hagiographie 3.) Stuttgart, 23–61.
- HERBERS, KLAUS – JIROUŠKOVÁ, LENKA – VOGEL, BERNHARD. 2005. „Zur Einführung: Mittelalterliche Mirakelberichte.“ In: HERBERS, KLAUS – JIROUŠKOVÁ, LENKA – VOGEL, BERNHARD [EDS.]. *Mirakelberichte des frühen und hohen Mittelalters*. (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 43.) Darmstadt.
- HERRMANN, ERWIN. 1987. „Ein Mirakeltraktat des 14. Jahrhunderts aus Kloster Waldsassen.“ *Beiträge zur Geschichte des Bistums Regensburg*, 21, 7–22.
- HLEDÍKOVÁ, ZDENKA. V tisku. „Peter von Zittau. Das Beispiel des Autographs einer schöpferischen Persönlichkeit des 14. Jahrhunderts und Möglichkeiten der Autographienatlanten.“ In: *XVIIe colloque international de paléographie latine: Les autographes du Moyen Âge. Ljubljana 7–10 septembre 2010*. (v tisku).
- HONEMANN, VOLKER. 2004. „Peter von Zittau als Literat.“ In: BOK, VÁCLAV – BEHR, HANS-JOACHIM [EDS.]. *Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen II. Tagung in České Budějovice/Budweis 2002*. (Schriften zur Mediävistik 2.) Hamburg, 145–159.
- IONGELINUS, GASPAR. 1640. *Notitia abbatiarum ordinis Cisterciensis per vniversum orbem V: Fundationes abbatiarum regnorum Bohemiae, Moraviae et Silesiae. Coloniae Agrippinae*.
- JANSON, TORE. 1964. *Latin Prose Prefaces: Studies in Literary Conventions*. Stockholm.
- LORENZ, OTTOKAR. 1870. *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter von der Mitte des dreizehnten bis zum Ende des vierzehnten Jahrhunderts*. Berlin.
- LOSERTH, JOHANN. 1873. „Die Königsaller Geschichtsquellen. Kritische Untersuchung über die Entstehung des Chronicon Aulae Regiae.“ *Archiv für österreichische Geschichte*, 51, 2, 449–499.
- LOSERTH, JOHANN. 1876. „Ein religiöses Gedicht Peters von Zittau.“ *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 15, 149–155.
- LOSERTH, JOHANN. 1877. „Fragmente des ältesten Königsaller Diplomats.“ *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 15, 156–158.
- LOSERTH, JOHANN. 1881. „Die geistlichen Schriften Peters von Zittau.“ *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Wien, phil.-hist. Klasse*, 98, 379–404.
- MCGUIRE, BRIAN PATRICK. 1980. „Friends and Tales in the Cloister. Oral Sources in Caesarius of Heisterbach's Dialogus miraculorum.“ *Analecta Cisterciensia*, 36, 167–247.
- MULA, STEFANO. 2010. Twelfth- and Thirteenth-Century Cistercian Exempla Collections: Role, Diffusion, and Evolution. *History Compass*, 8/8, 2010, 903–912.

- NECHUTOVÁ, JANA. 1999. „Formula ad edificacionem fratris et monachi devoti in rukopisech Rakouské národní knihovny ve Vídni.“ *Listy filologické*, 122, 3–4, 176–193.
- NECHUTOVÁ, JANA. 2000. „Návod Petra Žitavského k sebezdokonalení zbožného mnicha (Překlad).“ In: KROUPA, JIŘÍ K. [ED.]. *Septuaginta Paulo Spunar oblata (70+2)*. Praha, 207–213.
- NECHUTOVÁ, JANA. 2007. *Die lateinische Literatur des Mittelalters in Böhmen*. Köln.
- NEUMANN, AUGUSTIN. 1923. „List Děťicha zbraslavského k cistercienkám starobrněnským.“ *Hlidka*, 40, 10–13.
- NOVOTNÝ, VÁCLAV. 1905. „Úvod.“ In: *Kronika Zbraslavská*. Přeložil Jan V. Novák, úvodem a poznámkami doprovodil V. Novotný. (Sbirka kronik a letopisů českých v překladech II.) Praha, VII–LXXI.
- PESCHECK, M. CHR. 1823. *Petrus von Zittau, Abt zu Königsaal in Böhmen ums Jahr 1300. Nebst Proben aus seinem historischen Werke*. Zittau – Leipzig.
- PESCHECK, M. CHR. 1834. „Nachträge zu der Schrift Petrus von Zittau, Abt zu Königsaal.“ *Neues Lausitzisches Magazin*, 12, 4, 521–537.
- PEZ, BERNHARDUS. 1725. *Bibliotheca ascetica antiquo-nova VIII*. Ratisbonae.
- PODLAHA, ANTONÍN. 1922. *Soupis rukopisů Knihovny metropolitní kapitoly pražské II*. Pragae.
- PUMPROVÁ, ANNA. 2006. „Kázání Petra Žitavského na Píseň písní.“ *Informační systém Masarykovy univerzity*, 2006.12.12. Available from URL < http://is.muni.cz/th/14117/f_f_d/ [cit. 2012–08–15].
- PUMPROVÁ, ANNA. 2006a. „Die Predigten des Peter von Zittau. Wo, vor wem und von wem sind sie gepredigt worden?“ In: NECHUTOVÁ, JANA – RADOVÁ, IRENA [EDS.]. *Laetae segetes. Griechische und Lateinische Studien an der Masaryk Universität und Universität Wien*. Brno, 98–110.
- PUMPROVÁ, ANNA. 2006b. „Sermones in festivitibus summis secundum ordinem Cysterciensem in capitulis faciendi. K formě dochování kázání Petra Žitavského.“ In: KRMIČKOVÁ, HELENA – PUMPROVÁ, ANNA – RŮŽIČKOVÁ, DANA – ŠVANDA, LIBOR [EDS.]. *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*. Brno, 241–252.
- PUMPROVÁ, ANNA. 2012. „Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky.“ *Časopis Matice moravské*, 131, 2012, 2, 239–263.
- SAVAGE, PAUL. 2012. „Introduction.“ In: *The Great Beginning of Cîteaux: A Narrative of the Beginning of the Cistercian Order: The Exordium Magnum of Conrad of Eberbach*. Translated by B. Ward and P. Savage. Collegeville 1–33.
- SCHROTT, GEORG. 2003. *Der unermäßliche Schatz deren Büchereien. Literatur und Geschichte im Zisterzienserkloster Waldsassen*. (Studien zur Geschichte, Kunst und Kultur der Zisterzienser 18.) Berlin.
- SIMON, GERTRUD. 1958. „Untersuchungen zur Topik der Widmungsbriefe mittelalterlicher Geschichtsschreiber bis zum Ende des 12. Jahrhunderts I.“ *Archiv für Diplomatik*, 4, 52–119.
- SIMON, GERTRUD. 1959–1960. „Untersuchungen zur Topik der Widmungsbriefe mittelalterlicher Geschichtsschreiber bis zum Ende des 12. Jahrhunderts II.“ *Archiv für Diplomatik*, 5–6, 73–153.
- ŠVÁB, MILOSLAV. 1966. *Prology a epilogy v české předhusitské literatuře*. Praha.
- TADRA, FERDINAND. 1904. *Listy kláštera zbraslavského*. (Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 23.) Praha.

Thesaurus exemplorum medii aevi. Available from URL: <<http://gahom.ehess.fr>> [cit. 2012–10–30].

TUBACH, FREDERIC C. 1969. *Index exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Helsinki.

WARD, BENEDICTA. 1989². *Miracles and the Medieval Mind: Theory, Record and Event 1000–1215*. Philadelphia.

WARD, BENEDICTA. 2012. „Preface.“ In: *The Great Beginning of Cîteaux: A Narrative of the Beginning of the Cistercian Order: The Exordium Magnum of Conrad of Eberbach*. Translated by B. Ward and P. Savage. Colledgeville XXVII–XXX.

RESUMÉ

Článek se zabývá existencí nedochovaného spisu *Liber secretorum Aulae regiae*, jehož autorství bývá někdy připisováno opatovi zbraslavského kláštera Petrovi Žitavskému. Autorka shrnuje dosavadní, zčásti protichůdné názory na tuto otázku a na základě nových zjištění, vycházejících ze studia pramenů, dospívá k závěru, že dílo (nebo alespoň nějaké záznamy) o zázracích na Zbraslavi, pramenně doložené pod názvem *Volumen secretorum Aulae regiae*, skutečně bylo v tamním klášteře sepsáno, ale jeho autor není znám. V úzké souvislosti s problematikou *Volumen secretorum* jsou v článku představovány dvě soudobé dochované sbírky zázraků, *Descriptio miraculorum* valdsaského opata Jana z Lokte a *Libellus secretorum Aulae regiae* Petra Žitavského, který tvoří součást Zbraslavské kroniky jako 18. kapitola její druhé knihy.